

Bretton Woods-institutionernas nyliberala överreaktion lämnar globalt ledarskap - *global governance* - i sticket

av Patrick Bond

Bretton Woods-institutionerna Världsbanken och IMF firade 75 år 2019 samtidigt som världen stod och står inför ännu en multilateral kris. De som är intresserade av en rättvis och ekologiskt hållbar världsordning har dock en möjlighet att återuppliva vad som tycks vara en vilande debatt om huruvida man ska 'ta tag i' eller 'strunta i' dessa två grundläggande pelare i det globaliserade system som ledde till klimatkrisen och som ökade bolagens grepp. Även om situationen är allvarlig och utmaningarna betydande argumenterar den här artikeln med exempel att historien ger plats för hopp om kollektiva åtgärder.

Multilateralism har fått spira för att sedan knådas ner i globaliseringens tråg. I det sistnämnda fallet bleknade Nationernas förbund bort under 1930-talet som relevant kraft för fred, när den stora depressionens vågor slet sönder västvärldens ekonomiska intressen. Idag verkar multilateralism också ha kommit in i det sista, livsuppehållande skedet av 2000-talets kriser, delvis på grund av multinationella företags överväldigande makt, dels på grund av snabbt växande reaktionär nationalism.

Såsom G7-mötet 2019 bekräftade kunde världen inte ta strid mot framstignandet av mobbaren Donald Trump och andra högerkritiker av 'globalism', som utspydde än mer giftigt nativistiskt-populistiskt hat genom att ignorera sina länders historiska ansvar att lösa de problem som huvudsakligen skapats av deras bolag. På grund av detta drog sociologiprofessorn Immanuel Wallerstein - som utformade världssystemteorin - slutsatsen utifrån G7-mötet 2018 att "Trump kanske har gjort oss alla tjänsten att förstöra denna sista större kvarleva av västlig dominans över världssystemet."

Till och med vid G20-möten - den ekonomiska grupp som ansvarar för mer än tre fjärdedelar av globala växthusgasutsläpp och därmed det forum där det mest angeläget att rikta sig mot klimatkatastrofen - som 2017-19 genomfördes i Hamburg, Buenos Aires och Osaka, förminskades på grund av Trump.

Som ett resultat är världens viktigaste klimat-, handels- och finansiella möten alltmer ineffektiva och diskrediterade. Trots ett decennium gammalt nätverk av fem s k "mellanmakter" (bättre omnämnda som "subimperialister"), Brasilien-Ryssland-Indien-Kina-Sydafrika (BRICS), är Syd mycket mindre kapabelt att ge

världens förtryckta en chans att göra insatser och uppfylla länge försenade löften.

Istället fortsätter global nyliberalism att dominera. Det illa genomtänkta FN-samarbetsavtalet med det plutokratiska *Davos World Economic Forum* i juni 2019 åtföljdes av oro över FNs diskrediterade *Global Compact* med några av världens minst etiska företag, växande företagsmanipulation av de till år 2030 framlagda målen för hållbar utveckling och sabotage av multilaterala miljö- och mänskliga rättigheter.

Ett annat tecken på ständigt försämrad degenerering är personellt. Tack vare 'svågerpolitik' styrs alla stora multilaterala ekonomiska organisationer med undantag av den nästan maktlösa Världshandelsorganisationen (WTO) av västerlänningar: Världsbanken och Internationella valutafonden (IMF), Bank for International Settlements (BIS), ett samarbetsorgan för 60 centralbanker (däribland Sverige Riksbank) vilken upprättades 1930, och självaste Förenta Nationerna (FN).

Det enda undantaget, den brasilianska WTO-ledaren Roberto Carvalho de Azevêdo, har notoriskt vädjat till väst, även om han nu öppet uttrycker frustration när Trump stramar upp protektionismen och när USAs handelsrepresentant Robert Lighthizer hindrar utnämningar till Världshandelsorganisationens överklagandenämnd. "Tvistlösningsmekanismen är i kris", anser nyliberala forskare från Peterson Institute, en förlamning som "riskerar att återföra världshandelssystemet till ett kraftbaserat fritt-för-alla, vilket gör det möjligt för stora aktörer att agera ensidigt och använda vedergällning för att få igenom sina önskemål." Det är exakt hur Trump och Xi Jinping hanterar sin handelskonflikt.

Samtidigt så följer Brasiliens president Jair Bolsonaro Trumps antimultilaterala ledarskap, och avstår snabbt 'särskilda och differentiella' behandlingsbestämmelser för fattiga- och medelinkomstländer inom WTO – fastän de är heliga för andra medlemsländer inom BRICS, särskilt Indien. Men Brasiliens splittring från de andra BRICS-länderna började långt tidigare, klagar Ravi Kanth vid tankesmedjan *Third World Network*, då ulandsblocket inom WTO nu "existerar på papperet, men är paralyserat sedan Azevêdo blev dess generaldirektör i september 2013."

Bolsonaro inställde också Brasiliens värdskap för FN-konferensen *Framework Convention on Climate Change (UNFCCC)* 2019, och tvingade mötet att flyttas till Chile. Genom att sprida falsk anti-kolonial retorik vände han näsan mot G20s symboliska bidrag på 20 miljoner dollar för att kontrollera bränderna i Amazonas.

Hur som helst så har BRICS-länderna redan misslyckats ordentligt när de försökte reformera den globala ekonomin genom att exempelvis beklaga sig över – men misslyckades med att tävla med – IMF och Världsbankens ledare, utsedda av Europa och USA vid 'val' åren 2011, 2012, 2015, 2016 och 2019. Samtidigt köpte fyra av BRICS-länderna värdefull ökad röststyrka i IMF (ex ökade Kina med 37 procent), men på bekostnad av länder som Nigeria och Venezuela (vilka båda förlorade 41 procent av sina röster, och där även Sydafrikas 'röststyrka' i IMF sjönk med 21 procent).

BRICS-ländernas föreslagna alternativ till IMF, *Contingent Reserve Arrangement*, upprättades 2014 med 100 miljarder dollar i fiktivt kapital. Det ger faktiskt Washington än mer makt, genom att 'hästvänga' huvuddelen av dess lån på villkor där låntagaren accepterar ett IMF strukturanpassningsprogram. BRICS-ländernas nya utvecklingsbanks (*New Development Bank*) första fem år med utlåning bekräftar att den är så fylld av korruption, icke-samråd, klimatförstörelse och fiktiva valutarkurser som Världsbanken, och än mer ovilja till jämställdhet.

Likaså finns det inget BRICS-alternativ till västlig dominans inom handel eller klimatmultilateralism. Inom WTO var BRICS-gruppen fatalt splittrad, vilket resulterade i misslyckande om livsmedelssuveränitet under toppmötet *Nairobi Summit* 2015. Och när det gäller klimatet placerade sig ledarna för Brasilien-Sydafrika-Indien-Kina (BASIC) nära Barack Obama vid *UNFCCC-summit* i Köpenhamn 2009 och stod fast vid *Paris Climate Agreement* 2015. Men det kommer inte att lösa vår existentiella kris då BASIC-länderna är absoluta CO₂-förespråkare på nivåer än högre än västvärldens (och vad gäller Sydafrika högre per capita än i något land i Västeuropa). Så Paris fatala svaghet passar dem bra.

På senare tid har nya orsaker till oegentligheter inom *good governance* trätt fram vilka kan liknas vid centrifugalkrafter som söndrar Europa. Klimatförnekarnas politiska åtaganden, 'ny-konservativa' främlingsfientliga som Trump är annorlunda än andra Washingtonfilosofier som förelades världen, inkluderande 1980-90-talens Reagan-Bush-Clinton-epoker (som sträckte sig till nyliberalism med Thatcher och Blair i Storbritannien och Kohl och Schroeder i Europa), George W Bush 2000-tals konservatism och Obamas 2010-tals fusion av dessa två USA-centrerade ideologier.

Med bara några undantag (som diskuteras nedan) krossades en tidigare generation av globala socialdemokratiska hopp – seriösa multilateralister från 1970-talens tradition, ex. Willy Brandt och Gro Harlem Brundtland – under det tidiga 1980-talet tack vare den roll som Bretton Woods-institutionerna spelade genom att spräcka världens progressiva potentialer på uppdrag av internationella finansiärer. De fattigaste länderna gick igenom ett 'förlorat' årtionde och ytterligare åtstramning. Medelinkomstländernas rullande kris 1995-2002 innebar att lokala eliter tillät samma olämpliga nyliberala styre som av Washington påtvingades än djupare och farligare i Mexiko, Ostasien, Ryssland, Sydafrika, Brasilien, Argentina och Turkiet.

Sedan var det västvärldens "arbetararistokratis" svängning, en detroniserad kärngrupp av arbetarklassfolk, då de förlorade sina en gång så fasta tillverkningsarbeten till maskiner och utländsk outsourcing, och reducerades till att ta underbetalda och undervärderade servicebaserade arbeten och fick förlita sig på snabbt degenererande offentliga tjänster. 2008-09 bevitnade de också en repris på det brutala 1980-90-talens Bretton Woods-maktspel när deras eliter enades om en multilateral "lösning" av världens finansiella sammanbrott: En samordnad centralbanksräddning för de största västerländska finansinstitutionerna.

Denna generositet bekräftades genom 2010-talets officiella prioritering - av IMF, Europeiska centralbanken och Europeiska unionen (EU) – av bankernas intressen i Frankfurt, New York, London, Paris och Rom, som 'nästan tog död på' Grekland och andra perifera europeiska låntagare. Fram till 2016 var det nyfascistiska politiska partier som blomstrade där, medan de mest förbittrade inom brittisk och USAs arbetarklass valde främlingsfientlig motreaktion i form av Brexit och Trump.

Självdestruktiv IMF- och Världsbanksideologi och -finansiering

Den avgörande brytpunkten för den multilaterala potentialen var 1980-talens världsskuldskris, då nyliberal ideologi tilltog så mycket i den tredje världen att Tanzanias Julius Nyerere och Kubas Fidel Castro till och med föreslog en 'gäldenärkartell' – men, till lättnad för internationella eliter, kunde inte hitta någon tillräcklig kritisk massa av andra modiga ledare ens i ett Latinamerika som led av ihållande IMF-upplopp.

Vid ett tillfälle 1983 förklarade Världsbankens ordförande William Clausen rakt på sak kraftbalansen: "*Vi måste fråga oss själva: Hur hårt tryck kan dessa nationer förväntas axla? Hur långt kan de fattigaste folken pressas att ytterligare minska sin torftiga levnadsstandard? Hur uthålliga är de politiska systemen och institutionerna i dessa länder inför ständigt försämrade förhållanden?*"

Clausens makt utgick ifrån 1979-80-talens '*Volcker Shock*': stigande räntor katalyserade genom den amerikanska centralbankens ordförande Paul Volckers beslut att återställa dollarns makt, vilket i sin tur orsakar tredje världen skuldskris. Clausen och alla hans efterträdare missbrukade denna makt för att införa Washington Consensus tio politiska bud. Begreppet kom från John Williamson i stadens *Institute of International Finance*, och som representerade världens stora banker:

1. Budgetunderskotten bör vara tillräckligt små för att finansieras utan att använda inflationsvapnet.
2. Offentliga utgifter bör omdirigeras från politiskt känsliga områden som får mer resurser än deras ekonomiska avkastning kan motivera.
3. Skattereform för att bredda skattebasen och minska marginalskatter.
4. Finansiell liberalisering, med ett slutgiltigt mål för marknadsbestämda räntor.
5. En enhetlig växelkurs på en nivå som är tillräckligt konkurrenskraftig för att framkalla en snabb tillväxt inom icke-traditionell export.
6. Kvantitativa handelsrestriktioner som snabbt kan ersättas med tullar som gradvis skulle sänkas tills en enhetlig låg nivå på 10 till 20 procent uppnåts.
7. Avskaffa regler som hindrar inträde för utländsk direktinvestering.
8. Privatisering av statliga företag.
9. Avskaffa bestämmelser som hindrar nya företags tillträde eller begränsar konkurrensen.
10. Rättslig säkerhet för äganderätt.

Det behöver inte omnämnas att offren för Washington Consensus huvudsakligen var kvinnor, ungdomar, äldre och 'färgade' personer. IMF:s flöden av årliga lån som tack vare villkorligheten låste denna politik på plats, var ursprungligen mindre än 15 miljarder dollar före Volcker Shock, vilka sedan steg till 40 miljarder dollar i slutet av 1980-talet, steg så högt som till 100 miljarder dollar i början av 2000-talet och översteg 140 miljarder dollar i början av 2010-talet. Världsbanken hade liknande brister.

Till den nyliberala agendan fanns också biljonvärde på 'olagliga ekonomiska flöden' manövrerade till offshore finanscentra och som lämnade regeringar med stigande budgetunderskott och där deras sociala sektorer upplevde permanenta kostnadsbesparingar. IMF-ekonomerna Jonathan Ostry, Prakash Loungani och Davide Furceri medgav 2016 att som ett resultat, "kunde ökad ojämlikhet orsakad av finansiell öppenhet och åtstramning av sig själv underminera tillväxt, just det som den nyliberala agendan är avsedd att öka. Det finns nu starka bevis för att ojämlikheten kan betydligt sänka både nivån och hållbarheten". Men trots det antagandet gav de flesta efterföljande artikel IV-konsultationerna råd som förstärkte ojämlikheten, enligt forskare vid Oxfam.

IMF gjorde också en liknande bekännelse om sin roll i patriarkatet, nämligen att "viss politik som rekommenderas av personal ... kan ... öka ojämlikhet mellan könen" - men åter, när det kom till en korrigerig "såg inte IMF skogen för alla de politiska träden" förklarar Emma Bürgisser vid Bretton Woods Project. "Nästan varje makroekonomisk politik som IMF ordinerar regelbundet har skadliga könsrelaterade effekter, inklusive flexibilitet vad gäller arbetskraft, privatisering, regressiv beskattning, handelsliberalisering och inriktning på socialt skydd och på pensioner".

Aktivister försöker ångra förstörelsen

Rovdriften, det otrygga arbetet och privatiseringen av så många aspekter av livet som världens medborgare upplever, ropar efter två typer av svar: 1/ vädjan till *global governance* om att lösa problem som de nationella staterna har viftat bort,

och 2/ folkligt uppror. Det finns som vi har sett både bra och dåliga versioner av dessa top-down och bottom-up svar, med fall som Montrealprotokollet och Global Fund for AIDS, tbc and malaria som top-down framgångar, även om den senare orsakat mer tryck nerifrån.

Eftersom situationens brådska krävde ett globalt svar fick Montrealprotokollet 1987 även stöd av den reaktionära Ronald Reagan-administrationen. Det uppmanade stater att se till att deras företag (t.ex. Dow Chemical och General Electric) slutade producera och släppa ut klorfluorkolväten (CFC) inom nio år. Förbudet fungerade och problemet är på tillbakagång (bortsett från nyligen kinesiskt företagsfusik med hydro-CFC).

För närvarande anses ett förbud mot växthusgasutsläpp enligt Montrealprotokoll otänkbart, trots den överhängande ekosociala katastrofen. En lösning som är lika kraftfull som Montrealprotokollet behövs för växthusgasutsläpp, men svagheten i multilateralism och den proföretags styrkebalansen gör det osannolikt inom UNFCCC - om inte världens unga och andra klimataktivister ökar på den civila olydnaden och desinvesteringen som nu börjar oro finansierare av fossila bränslen.

I den andan fanns det ytterligare en nyare multilateral lösning på en världskris, AIDS, som visar hur man kan flytta styrkebalansen inte genom eliternas toppmöten (även om det inom Världshälsoorganisationen och UN AIDS fanns några allierade byråkrater) - utan istället genom militant aktivism.

Genom grupper som Sydafrikas *Treatment Action Campaign* (under ledning av visionärerna Zackie Achmat och Vuyiseka Dubula), *US AIDS Coalition to Unleash Power ('ActUp')* och hälsovårdsorganisationen *Medicins sans Frontiers*, framträdde ett övertygande fall på 1990-talet - som bekräftades 2001 - att undanta patentskyddade AIDS-läkemedel inom WTOs handelsrelaterade immateriella system. Generika var tillåtna, inte tillverkade i USA och Tyskland, utan istället i många länder i Syd. Detta resulterade i mer än ett decenniums ökad förväntad livslängd, både i Syd och Nord.

Anti-nyliberala protester har också hjälpt till att ändra styrkebalansen, inkluderande många miljoner i tredje världen som motsatte sig strukturanpassningar, sk "IMF-upplopp." I huvudstudien av dessa protester påpekade David Seddon och John Walton (J. Walton and D. Seddon, *Free markets and food riots: The politics of global adjustment*, Wiley & Sons, 2008) att inte enbart fattiga och arbetarklassmänniskor, utan större koalitioner i samhället uppstod: "När massivt missnöje framförs genom dessa koalitioner kan politiska partier framgångsrikt ta tag i frågan om åtstramning på hemmaplan (t.ex. Peru, Dominikanska republiken). I flera länder initierade åtstramningsprotester politiska kriser som tidigare (t.ex. Sudan, Turkiet) eller senare (t.ex. Filippinerna, Haiti, Polen) fällde den nationella regeringen." Sedan dess har det funnits fler länder - särskilt i Afrika - vars opatriotiska ledare frantogs makten eller skapade ihållande oenighet när de införde BWIs logik.

Solidaritetsaktivism i Nord är avgörande, till exempel demonstrationer vid IMF:s och Världsbankens officiella evenemang. Stora protester inkluderade årsmötena i Berlin 1988 (som lockade tiotusentals demonstranter), vårmötena 2000 i Washington (30 000) och årsmöte i Prag

(50 000), samt vid Världsbankens forskningskonferens i Oslo 2002 om utvecklingsekonomi (10 000). En av de viktigaste aktivistutmaningarna i Nord av Bretton Woods-makten var det tidiga 2000-talets ”världsbanksbojkott” som - på toppen av den globala rättviserörelsens mobiliseringar - tvingade städer som var lika stora och ekonomiskt starka som San Francisco att avyttra säkerheter ställda till Världsbanken.

Detta ledde till en “fix it or nix it” -debatt, där reformer av Världsbanken och IMF gick så långsamt att Susan George, forskare vid Transnational Institute, år 2000 röt till: *“Dessa institutioner har haft sin chans. När helst någon frågar ‘Och vad skulle du vilja ha i stället?’ är jag frestad att svara, ‘Och vad skulle du vilja ha i stället för cancer?’”* Också den kenyanske aktivisten Njoki Njehu, ledande protestorganisationschef i Washington vid bankens / fondens vårmöten det året konstaterar, *“IMF och Världsbanken ökar fattigdomen. Konsensus är att IMF och Världsbanken inte kan reformeras. De måste avskaffas.”*

Det är en debatt som igen måste kick-startas. Det är dags att ställa frågan om inte sådana föråldrade ideologier och deras verkställare förtjänar att gå i pension, inte (som de högerpopulistiska protektionisterna hävdar) för att stänga dörren för global styrning, utan att öppna den mycket bredare på ett sätt som tjänar såväl människor som planeten och inte multinationella företagsvinster. Samtidigt, genom att ställa frågan om avskaffande, bör vi också komma ihåg exempel där imponerande reformer har vunnits i multilateral skala.

* * *

Artikeln publiceras i svensk översättning med tillstånd av professor Patrick Bond.

Patrick Bond är statsvetare och professor vid *University of Western Cape School of Government* i Sydafrika. Han är författare till ett flertal böcker om internationell politik och ekonomi.

Redaktör: Claes Olsson